

Αφιέρωμα στον Θεόφιλο Χατζημιχαήλ (1868 - 1934)

/ [Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός](#)

Πίνακας του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ «Ερωτόκριτος και Αρετούσα» 1933

Αφιέρωμα στον Έλληνα Ζωγράφο Θεόφιλο Χατζημιχαήλ ή Θεόφιλος Κεφαλός ή Κεφάλας, όπως ήταν το πραγματικό του όνομα που, κατά την γνώμη μου, είναι η απόλυτη λαϊκή έκφραση στη ζωγραφική... η μαγεία της απλότητας που μιλάει κατευθείαν στη ψυχή! Τιμή μας που υπήρξε πιο Έλληνας κι απ' τους Έλληνες!!!

Σε ανάμνηση της **20ης Σεπτεμβρίου 1935** όπου δημοσιεύεται η συνέντευξη του Τεριάντ (Στρατής Ελευθεριάδης - Tériade (Μυτιλήνη, 2 Μαΐου 1897 - Παρίσι, 23 Οκτωβρίου 1983), γνωστός επίσης και με το γαλλικό καλλιτεχνικό όνομα Tériade (Τεριάντ), ήταν τεχνοκριτικός, εκδότης καλλιτεχνικών εντύπων και συλλέκτης έργων τέχνης) στην εφημερίδα «Αθηναϊκά Νέα», στην οποία **χαρακτηρίζει τον Θεόφιλο**

«Μεγάλο Έλληνα Ζωγράφο».

Αλλά ας δούμε φίλοι μου λίγα βιογραφικά του στοιχεία για να γνωρίσουμε το σπουδαίο ζωγραφικό του έργο.

*Ο Θεόφιλος φωτογραφίζεται
δίπλα στη μητέρα του
φορώντας φουστανέλα
και ζωσμένος άρματα,
με το σπαθί υψωμένο
ως ήρωας της Επανάστασης*

«Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, γνωστός απλά ως Θεόφιλος, γεννήθηκε στη Βαρειά της Λέσβου, μεταξύ του 1867 και 1870, πρώτο παιδί μια φτωχής οικογένειας που απέκτησε άλλα επτά στη συνέχεια. Το ενδιαφέρον του για τη ζωγραφική εκδηλώθηκε από νωρίς και φέρεται να ήταν αντιστρόφως ανάλογο με την απόδοσή του στα σχολικά θρανία. Τα βιογραφικά στοιχεία για το Θεόφιλο είναι σκόρπια και ασαφή.

Σύμφωνα με διάφορες μαρτυρίες έφυγε από το νησί σε ηλικία 18 περίπου ετών και

πέρασε κάποια χρόνια της ζωής του στη Σμύρνη. Από την μικρασιατική πόλη έφυγε ύστερα από κάποιο επεισόδιο για να φτάσει στην Αθήνα, όπου κατά τον «ατυχή πόλεμο» του 1897 επιχείρησε να καταταγεί στο στρατό, χωρίς όμως να γίνει δεκτός. Από εκεί φεύγει για τη Μαγνησία, όπου θα περάσει περί τα 30 χρόνια της ζωής του, και θα αφήσει πλήθος σημαντικών έργων του. Ζωγραφίζει σε καφενεία, ταβέρνες, χάνια, στο χωριό Μηλιές του Βόλου, φιλοτεχνεί την εκκλησία της Αγίας Μαρίνας, αλλά και πολλά σπίτια, ελαιοτριβεία, φούρνους, μύλους κ.α. Στο Βόλο ζωγραφίζει και πλήθος επιγραφών στα προσφυγικά των εκδιωχθέντων από την Μικρά Ασία. Δυστυχώς, πολλά από τα έργα του έχουν καταστραφεί είτε από σεισμούς και πυρκαγιές, είτε από κατεδαφίσεις και αμέλεια. «...Τη δουλειά του Θεόφιλου μπορούμε να τη χωρίσουμε σε τρεις μεγάλες περιόδους, που ξεχωρίζουν αρκετά μεταξύ τους.

Πρώτη είναι η περίοδος της Θεσσαλίας. Όπως είπαμε και στην αρχή, τα έργα τα καμωμένα στη Θεσσαλία, αν εξαιρέσουμε τα πετυχημένα κι αριστουργηματικά του, είναι τις περισσότερες φορές σφιγμένα, με μια τάση για σχέδιο, που σπάνια φτάνει σ' αποτέλεσμα, ενώ στο χρώμα έχουν μια περιορισμένη κλίμακα που, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις -έχω υπ' όψη μου μερικά θαυμάσια έργα- έχουν κάτι το σχεδιαστικό και συγχρόνως το σκληρό.

Η εποχή της επανόδου του στη Μυτιλήνη αποτελεί τη **δεύτερη** περίοδο της ζωγραφικής του. Ένα είδος δισταγμού μαζί κι επιμέλειας, που υπάρχει στα έργα του Βόλου, εξαφανίζεται εδώ για να δώσει τη θέση του σε μια χρωματική ευφορία, με πλήθος σπάνιους τόνους, λεπτότατους μα και συγχρόνως γεμάτους ευδαιμονία. Τα έργα αυτά επιζητούν λιγότερο το σχέδιο, μα ίσως στο βάθος να είναι πιο σχεδιασμένα. Το χρώμα τους φτάνει σε μια λάμψη που εκφράζει ευτυχία, ξενοιασιά και, συγχρόνως, εκστασιακή αυτοσυγκέντρωση. Έχουν μιαν απίστευτη ποιότητα στην ύλη τους, μια δυνατή συνείδηση των κανόνων του έργου τέχνης, με την ανατολίτικη και βυζαντινή σημασία του όρου.

Εκεί γύρω στην εποχή που θα συναντήσει τον Teriade, ίσως όμως και λίγα χρόνια πριν, η ζωγραφική του αλλάζει. Αυτή είναι η **τρίτη** περιόδός του. Εδώ τα εντυπωσιακά και πολύτιμα χρώματα αρχίζουν να υποχωρούν κάπως, για να δώσουν τη θέση τους σε χρώματα πιο σωστά, πιο ζωγραφικά. Ό,τι ήθελε να κάνει στον Βόλο με το επιμελημένο και σφιχτό σχέδιο, το καταφέρνει τώρα με τα δικά του μέσα: με το χρώμα...», έγραψε για το έργο του Θεόφιλου, **ο ζωγράφος Γιάννης Τσαρούχης**.

Ο Θεόφιλος φέρεται να είχε και έντονη συμβολή στα κοινωνικά δρώμενα της περιοχής, με την διοργάνωση λαϊκών θεατρικών παραστάσεων στις εθνικές γιορτές ενώ την περίοδο της Αποκριάς, συνήθιζε να κρατά τον πρωταγωνιστικό

ρόλο άλλοτε ντυμένος ως Μεγαλέξανδρος, με μακεδονική φάλαγγα μαθητές σχολείων, και άλλοτε ως ήρωας της Ελληνικής Επανάστασης, με εξοπλισμό και κουστούμια που έφτιαχνε ο ίδιος.

Υπήρξε πάντοτε ιδιαίτερα φτωχός, και συχνά ζωγράφιζε τοίχους καφενείων ή σπιτιών για ένα κερδίσει ένα πιάτο φαγητό. Εξίσου συχνά έπεφτε θύμα εμπαιγμού και περιφρόνησης ειδικά λόγω της επιλογής του, από μια ηλικία και μετά, να εγκαταλείψει τον ευρωπαϊκό τρόπο ένδυσης και να φοράει φουστανέλα, όπως οι ήρωες που απεικόνιζαν τα έργα του. Το 1927, ο Θεόφιλος επέστρεψε στη Λέσβο και ένα περίπου χρόνο αργότερα γνωρίστηκε με τον τεχνοκριτικό και έμπορο έργων τέχνης Στρατή Ελευθεριάδη - Teriade, μια γνωριμία που συνέβαλλε αρχικά στη βελτίωση των συνθηκών επιβίωσής του και μετέπειτα (δυστυχώς μετά θάνατον) στην σταδιακή αναγνώριση του έργου του ώσπου το υπουργείο Πολιτισμού χαρακτήρισε το έργο του «χρήζον ειδικής κρατικής προστασίας».

Ο Θεόφιλος πέθανε στις 24 Μαρτίου του 1934, πιθανότατα από τροφική δηλητηρίαση.

Πίνακας του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ «Αδάμ και Εύα» 1939

Ως το Σεπτέμβριο του 1935, ένα χρόνο μετά τον θάνατο του, μνεία στο όνομά του γίνεται μόνο σε μερικά δημοσιογραφικά κείμενα στην Αθήνα, τη Μυτιλήνη και το Βόλο. **Στις 20 Σεπτεμβρίου** του ίδιου χρόνου δημοσιεύεται στα Αθηναϊκά Νέα μια συνέντευξη του Teriade με τίτλο «Μια καλλιτεχνική ανακάλυψη. Ένας άγνωστος μεγάλος Έλληνας λαϊκός ζωγράφος, ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ» και την επόμενη χρονιά οργανώνεται από τον Teriade έκθεση έργων του στο Παρίσι.

Ο Τάκης Μπαρλάς αποκαλεί τον Θεόφιλο «**Παπαδιαμάντη της ζωγραφικής**» ενώ **ο Γιώργος Σεφέρης**, ο οποίος το 1947 μιλάει για τον καλλιτέχνη σε έκθεση έργων του στο Βρετανικό Συμβούλιο Αθηνών, **τον συσχετίζει με τον Μακρυγιάννη**.

Σύντομα, το όνομα και το έργο του ταξιδεύει σε πολλές γωνιές του κόσμου.

Ο Οδυσσέας Ελύτης, έγραψε: «Επιστρέφοντας από την Αμερική, τον Ιούνιο του 1961, σταμάτησα για λίγες μέρες στο Παρίσι και, καθώς βγήκα να χαζέψω στους δρόμους, το πρώτο πράγμα που είδα ήταν, σε μια βιτρίνα βιβλιοπωλείου όπου συνήθιζα να πηγαίνω άλλοτε, τη μεγάλη αφίσα της Έκθεσης του Θεόφιλου, που είχε ανοίξει ακριβώς εκείνη την εβδομάδα στις αίθουσες του Λούβρου. Η καρδιά μου άρχισε να χτυπά δυνατά. Ε, λοιπόν, ναι. Υπήρχε δικαιοσύνη σ' αυτόν τον κόσμο». Ο [Teriade](#) χρηματοδοτεί την ίδρυση του **Μουσείου Θεόφιλου**, που άνοιξε το 1965, στη γενέτειρά του Βαρειά στη Λέσβο, όπου **φιλοξενούνται 86 πίνακες** του ζωγράφου. Επίσης ως μουσείο Θεοφίλου λειτουργεί το αρχοντικό Χατζηαναστάση, γνωστό σήμερα ως οικία Κοντού, στην Ανακασιά του Δήμου Ιωλκού, τους τοίχους του οποίου **φιλοτέχνησε ο ζωγράφος γύρω στο 1912**. (tvxs.gr)»

Ένα μικρό αφιέρωμα στο έργο του ζωγράφου Θεόφιλου Χατζημιχαήλ.

Ένα τραγούδι των Χάρη και Πάνου Κατσιμίχα για τον Θεόφιλο Χατζημιχαήλ.

Είναι ποίημα του Ανδρέα Εμπειρικού από την συλλογή «Ενδοχώρα».

Στίχοι: Ανδρέας Εμπειρικός

Μουσική: Χάρης & Πάνος Κατσιμίχας

Πρώτη εκτέλεση: Χάρης & Πάνος Κατσιμίχας

Θα πούμε το τραγούδι του που ξεκινά απ' τον ήλιο

με την απόκρημνη λαλιά του τηλεβόα

Ολκάδος που συνάντησε το νεαρό τιτάνα

με ρίγανη στα χείλη του κι ολόκληρη τη χώρα

Μες στο στήθος του...

στο στήθος του...

Το ρήμα κρουσταλλώθηκε και φέγγει
κι ακόμα τρέχουν τα κορίτσια
Μες στα πλατιά φουστάνια τους
στις δροσερές μαρμαρυγές της άσπιλης ημέρας
Μέσα στο ρίγος που γελά καθώς ξανθή γοργόνα
σ' ένα καράβι ορθόπλωρο που πλέχει
στον ουρανό της θάλασσας με τα μεγάλα μάτια
Φωνές θερμές, γλυκές παιδίσκες των ερώτων
πάνω στη γη κι επί των χόρτων ή στα φύλλα
βιβλίου γιομάτου δένδρα πράσινα σαν παραθύρια
που βλέπουν προς την 'νοιξη
προς την Άνοιξη...
προς την Άνοιξη...
Χωρίς απροσδιόριστη φενάκη μα με πλήθος
πολύχρωμων παλμών μεταξωτής αιώρας
Σε κάστρο δόξας μυρμηκιάς με πλούσια ζώνη
σφυγμένα δυνατά στη μέση της ημέρας
Πλατιά στα στέρνα μας
και τα πουλιά μας τρέχουν στον αέρα

Φωτό: storieumane.gr

Ο Τσαρούχης θαυμάζει τη χρωματική ευδαιμονία και τη λάμψη της ζωγραφικής του Θεόφιλου, τον ενθουσιασμό και τον αυθορμητισμό του. Δεν τον κατατάσσει στην «οικογένεια των αφελών ζωγράφων»: «Τον Θεόφιλο τον παίρνω σαν ζωγράφο που με τη ζωγραφική του είπε αυτά ακριβώς που παρέλειψαν να πουν οι

ανακαινιστές της ελληνικής ζωγραφικής του 19ου αιώνας, των οποίων το έμβλημα υπήρξε το «εφάμιλλον των ευρωπαϊκών». Και καταλήγει:

«Ο Θεόφιλος ανήκει στην αντίθετη παράταξη απ' αυτή στην οποία ανήκουν οι δάσκαλοι, οι καθαρευουσιάνοι κι οι δημοτικιστές, οι ακαδημαϊκοί κι οι μοντέρνοι, οι συντηρητικοί κι οι εξ επαγγέλματος επαναστάτες. Είναι απ' τη μεριά των σοφών και των τρελών, παρέα με τον Σολωμό, τον παγωμένο-θερμότατο Κάλβο, τον Παπαδιαμάντη, τον αναρχικό και άκρως πειθαρχημένο Καβάφη, τον τρελό Χαλεπά, κι όλους αυτούς τους φυσικά επαναστατημένους Έλληνες μα εξίσου φυσικά συντηρητικούς, τους Έλληνες των οποίων η ευλογημένη μεγαλομανία έσπασε τα κλουβιά του διδασκαλισμού. Δεν είναι λοιπόν να απορεί κανείς ότι αιώνια θα σκανδαλίζει αυτούς που θέλησαν πάντα να βολευτούν».

Ένα βίντεο για τον Θεόφιλο...

Παρεμβάλλονται εικόνες από την ταινία «Θεόφιλος» (1987), του Λάκη Παπαστάθη

Θεόφιλος (ταινία, 1987)

Σενάριο και Σκηνοθεσία: Λάκης Παπαστάθης

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 94'

Παίζουν: Δημήτρης Καταλειφός, Σταμάτης Φασουλής, Δημήτρης Καμπερίδης, Ειρήνη Χατζηκωνσταντή, Θεόδωρος Έξαρχος, Υβόννη Μαλτέζου, Θέμης Μάνεσης, Ντίνος Λύρας, Αναστασία Κρίτση, Στράτος Παχής, Μάνος Σταλάκης, Μανώλης Σορμαίνης, Φρέζη Μαχαίρα, Άρης Πετρόπουλος, Δημήτρης Γιαννακόπουλος.

ΥΠΟΘΕΣΗ: Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, παρότι γεννήθηκε αρκετές δεκαετίες μετά την επανάσταση του 1821, μια μέρα εγκατέλειψε το ευρωπαϊκό στυλ ντυσίματος και υιοθέτησε την παραδοσιακή φορεσιά, την φουστανέλα. Ταυτίστηκε με τον ελληνικό μύθο ενός κόσμου ηρώων, από το Μεγάλο Αλέξανδρο ως τους κλέφτες και αρματωλούς του 19ου αιώνα. Τρεφόταν από τις καθημερινές μορφές του λαϊκού πολιτισμού και από το φως της Ελλάδας. Φορούσε τα ρούχα των ανθρώπων που ζωγράφιζε. Ζούσε μέσα από τους μύθους και την ιστορία των συμβόλων αυτού του τόπου. Αυτός ο φωτισμένος άνθρωπος, οδηγήθηκε στην πιο απόκρυφη απουσία του Ελληνικού Μύθου, στην τέχνη του. Ζωγράφιζε με ένα μοναδικό προσωπικό τρόπο, πρωτοφανή για τα δεδομένα της εποχής.

ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΑ: Η ταινία Θεόφιλος προβλήθηκε τη σαιζόν 1987 και έκοψε 6.500 εισιτήρια πανελλαδικά. Ήρθε στην 13η θέση σε 20 ταινίες. Λίγο αργότερα προβλήθηκε ως τηλεοπτική μίνι σειρά, με τίτλο «Θεόφιλος 1989».

ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ:

Βραβείο Καλύτερης Ταινίας - Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης

Βραβείο Καλύτερου Α' Ανδρικού Ρόλου - Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης

Βραβείο Καλύτερων Κοστούμιών – Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης
Official Selection – Φεστιβάλ Βερολίνου

Πηγή: sophia-siglitiki.blogspot.gr